

Η αυτό-εικόνα του Έλληνα εκπαιδευτικού σε σχέση με το επάγγελμα του και ο κοινωνικός του περίγυρος: η επίδραση της θεωρίας της γνωστικής διαφωνίας (cognitive dissonance) του Leon Festinger.

The self-image of the Greek teacher in relation to his/her profession and his/her social environment: the impact of cognitive dissonance theory by Leon Festinger.

Αντώνης Δ. Παπαοικονόμου, Εκπαιδευτικός ΠΕ06-09, Μεταδιδακτορικός Ερευνητικός Εταίρος Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, Ειδικός Επιστήμων ΠΔ/407 Πανεπιστημίου Μακεδονίας, paraoiko@sch.gr

Anthony D. Papaioannou, EFL and Economics teacher, Postdoc Researcher Aristotle University of Thessaloniki, Lecturer University of Macedonia, paraoiko@sch.gr

Abstract: This research describes the relation between the professionalism and the cognitive dissonance that exists in the Greek teacher. Basic axis of this research is the theory of cognitive dissonance, as it was put forward by Leon Festinger. The sample consists of 720 teachers from all over Greece. In the results of the research it is included the fact that there is cognitive dissonance in some cases mainly due to his/her absence from his/her family because of educational reasons and seminars. Also, some differentiations were observed as far as the sexes are concerned, with the women facing greater cognitive dissonance than their men colleagues.

Key words: teacher, role, cognitive dissonance.

Περίληψη: Η παρούσα έρευνα περιγράφει τη σχέση του επαγγελματισμού και της γνωστικής διαφωνίας που υπάρχει στον Έλληνα εκπαιδευτικό. Η έρευνα, βασισμένη στη θεωρία της γνωστικής διαφωνίας, όπως αυτή εκφράστηκε από τον κύριο εμπνευστή της Leon Festinger, επιχειρεί να διερευνήσει το βαθμό ταύτισης της άποψης του Έλληνα εκπαιδευτικού για το επάγγελμα του σε σχέση με την άποψη που έχει για αυτό ο κοινωνικός του περίγυρος. Το δείγμα αποτελείται από 720 εκπαιδευτικούς από όλη την Ελλάδα. Στα αποτελέσματα της έρευνας σημειώνεται η διαπίστωση της ύπαρξης γνωστικής διαφωνίας σε ορισμένες περιπτώσεις κυρίως λόγω της απουσίας εκπαιδευτικών για επιμορφωτικούς λόγους. Επίσης, φάνηκαν διαφοροποιήσεις όσον αφορά τα φύλα με τις γυναίκες να βιώνουν γνωστική ασυμφωνία σε υψηλότερο βαθμό από ό, τι οι άνδρες συνάδελφοι τους.

Λέξεις κλειδιά: εκπαιδευτικός, ρόλος, γνωστική διαφωνία.

Εισαγωγή

Αφετηρία της παρούσας έρευνας αποτέλεσε ο προβληματισμός του συγγραφέα για τη θέση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού στην ελληνική κοινωνία και για την επίδραση του κοινωνικού του περιγύρου στη διαμόρφωση της αυτό-εικόνας του. Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι το αντικείμενο έρευνας πλήθους εργασιών σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο. Περιορισμένος όμως είναι ο αριθμός αυτών που έχουν ασχοληθεί με τον επαγγελματισμό του ως παράγοντα για τη συγκρότηση του εαυτού του, όπως επίσης και για την επίδραση του κοινωνικού του περιγύρου στη διαμόρφωση της αυτό-εικόνας του.

Στην εργασία αυτή θα παρουσιαστεί η θεωρία της γνωστικής διαφωνίας σε αντιπαράβολή με απόψεις για τον επαγγελματισμό ως θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας. Στη συνέχεια αφού παρουσιαστούν οι βασικές υποθέσεις και τα μεθοδολογικά εργαλεία της, θα εκτεθούν αναλυτικά τα ευρήματα και τα βασικά συμπεράσματα της.

1. Ο επαγγελματισμός του Έλληνα εκπαιδευτικού

Η έννοια της «επαγγελματικής σταδιοδρομίας» ενσωματώνει δυο βασικά στοιχεία: την ανοδική πορεία του ατόμου σε σαφώς προσδιορισμένες θέσεις μέσα σε ένα επάγγελμα και την καθιέρωση επαγγελματικών νορμών, προσδοκιών και τρόπων ζωής (lifestyles) που συνδέονται άμεσα με τη σημασία που αποδίδει ο καθένας στο επάγγελμά του. Η επαγγελματική σταδιοδρομία συνεπάγεται απαραίτητα μια μακρόχρονη επαγγελματική δέσμευση (commitment) (Παπαοικονόμου & Κυρίτσης, 2014). Αυτή η δέσμευση διαμορφώνεται ήδη πριν από την είσοδο στο επάγγελμα, στην πορεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως «εκ των προτέρων κοινωνικοποίηση» και ακόμα περισσότερο με την είσοδο στον επαγγελματικό χώρο. Όσον αφορά το πρώτο, ένας υψηλός βαθμός δέσμευσης είναι λειτουργικός επειδή παρέχει τη δύναμη και το κίνητρο για την μακρόχρονη πορεία της επαγγελματικής κοινωνικοποίησης. Αυτό έχει δείχθει ερευνητικά σε μελέτες για τον επαγγελματισμό εδώ και πολλά χρόνια. Ο Wagner Thielens για παράδειγμα βρήκε ότι τα δυο τρίτα των φοιτητών ιατρικής είχαν αποφασίσει τουλάχιστον δυο χρόνια πριν την εισαγωγή τους στο Πανεπιστήμιο (Thielens, 1957· Haas & Park, 2010). Στην παρούσα μελέτη η δέσμευση των εκπαιδευτικών στο ρόλο τους διαπιστώνεται από τη σημασία που του αποδίδουν συγκριτικά με τους άλλους ρόλους τους και από την άσκηση ή μη σημαντικότερων δραστηριοτήτων από το επάγγελμα τους (Παπαοικονόμου, 2015).

Για τον επαγγελματία (professional) που επιδιώκει μια σταδιοδρομία, αναμένεται ότι:

1. Θα έχει αυτονομία στην εκτέλεση των επαγγελματικών του υποχρεώσεων. Η αυτονομία συνεπάγεται την άσκηση εξουσίας και την ανεξάρτητη κρίση. Αυτή η εξουσία δίνει στον

επαγγελματία το δικαίωμα να ορίσει την κατάλληλη επιλογή για τη λύση του προβλήματος του πελάτη του.

2. Πρέπει να έχει έναν επαγγελματικό κώδικα συμπεριφοράς.

3. Θα υπάρχουν κριτήρια προαγωγής στις ανώτερες βαθμίδες του επαγγέλματος (επαγγελματική εμπειρία, επιπρόσθετα προσόντα, χρόνια υπηρεσίας, έρευνες, εκδοτικές προσπάθειες κ.α.).

4. Υπάρχουν ανταμοιβές καθώς ανεβαίνει στην κλίμακα της ιεραρχίας (Lieberman, 1988, Tavriss & Aronson, 2007).

Όλα τα παραπάνω όμως προϋποθέτουν μία ισχυρή δέσμευση με τον επαγγελματικό ρόλο η οποία συνεπάγεται μια ψυχολογική κεντρικότητα της συγκεκριμένης επαγγελματικής ταυτότητας στην αυτοαντίληψη του ατόμου.

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεν είναι παράξενο που η εργασία για τον επαγγελματία που επιδιώκει τη σταδιοδρομία γίνεται ιδιαίτερα κεντρική στην αυτοαντίληψη του και αυτοσκοπός του (Παπαϊκονόμου, 2011, 2015). Η διαφοροποίηση ανάμεσα στην εργασία και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου τείνει να εξαφανιστεί. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο πολλά κράτη γνωρίζουν τεράστια οικονομική ανάπτυξη και συνακόλουθη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου και μεγάλη αύξηση των ποσοστών των γεννήσεων. Η διεύρυνση της πρόσβασης στις ανώτερες βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος στις δεκαετίες του 1950 και 1960 είχε ως άμεση συνέπειά της την αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών, οι οποίοι, λόγω των αρχικών δυσκολιών της κάλυψης των θέσεων που δημιουργήθηκαν ταχύτατα, είχαν συχνά χαμηλό επίπεδο αρχικής εκπαίδευσης και παρήγαγαν χαμηλής ποιότητας εκπαιδευτικό έργο. Το ερώτημα ήταν πώς θα μπορούσε κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις να αναβαθμιστεί το επάγγελμα των εκπαιδευτικών με τη θέσπιση των προϋποθέσεων για τον μετασχηματισμό του διδακτικού έργου σε «επάγγελμα» με την έννοια της «profession», όπως φανερώνουν οι έρευνες των Lieberman, Etzioni και Metin (Etzioni, 1969· Metin, 2011). Το 2012 οι Gawronski και Strack σε μια μελέτη που εκπόνησαν εξέφρασαν την άποψη πως ο μετασχηματισμός των εκπαιδευτικών σε επαγγελματίες αποτελεί δύσκολο, όχι όμως ανέφικτο εγχείρημα. Τα δυο κυριότερα εμπόδια που έπρεπε να ξεπεραστούν ήταν α) η αρχική υποβαθμισμένη εκπαίδευσή τους: έπρεπε να αναβαθμιστεί και να διαρκεί τουλάχιστον έξι χρόνια, και β) η περιορισμένη αυτονομία στη διδακτική πράξη, δεδομένου ότι δεν μπορούν να επέμβουν στο αναλυτικό πρόγραμμα και να διδάσκουν αυτό που νομίζουν αυτοί ως καταλληλότερο (Caena, 2016). Οι εκπαιδευτικοί, σε αντίθεση με τους γιατρούς που διαθέτουν αυτονομία ως προς τη διάγνωση και την θεραπευτική αγωγή που θα ορίσουν, ελέγχονται όλο και περισσότερο από το Κράτος - όσον αφορά το περιεχόμενο, τον τρόπο της διδασκαλίας και τα σχολικά βιβλία. Οι Gawronski και Strack (2012) μεταθέτουν τον προβληματισμό σε πιο αφαιρετικό επίπεδο, θέτοντας ως έννοια - κλειδί τις σχέσεις εξουσίας (power relations). Τα μέτρα που προτείνουν για να επιτευχθεί ο επαγγελματισμός των εκπαιδευτικών είναι: 1) να συσπειρωθούν σε επαγγελματικούς συλλόγους (οι οποίοι τότε δεν υπήρχαν), 2) να απαλλαγούν από διοικητικές υποχρεώσεις και να έχουν βοηθούς (ώστε

να μην αναλώνονται σε θέματα ρουτίνας και ταυτόχρονα να αξιοποιούν τον χρόνο τους για την αναβάθμιση των σπουδών τους), 3) να αποκτήσουν υψηλού επιπέδου εκπαίδευση, και 4) να ανασυγκροτηθεί η δομή της διδακτικής για να γίνει επάγγελμα καριέρας και να παρέχει κίνητρα (Gawronski & Strack, 2012).

2. Η θεωρία της γνωστικής διαφωνίας

Σύμφωνα με τη θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας, την οποία ανέδειξε ο Leon Festinger, η διαφωνία που επικρατεί σε κάποια γνωστική δομή είναι μια δυσάρεστη κατάσταση και τα άτομα προσπαθούν να την αποφύγουν, να την εξαλείψουν και να τη μειώσουν. Εξαρτάται από δύο παράγοντες: πρώτον, εξαρτάται από τη σημαντικότητα των γνωστικών στοιχείων. Όσο σημαντικότερα είναι τα γνωστικά στοιχεία τόσο πιο έντονη είναι η ασυμφωνία. Δεύτερον, η ένταση της ασυμφωνίας εξαρτάται από την αναλογία σύμφωνων και ασύμφωνων στοιχείων σε μία γνωστική δομή. Όσο περισσότερα είναι τα ασύμφωνα στοιχεία σε σχέση με τα σύμφωνα, τόσο εντονότερη είναι η αίσθηση της ασυμφωνίας που βιώνει το άτομο.

Η αλληλεπίδραση με άλλα άτομα αρκετές φορές οδηγεί σε γνωστική ασυμφωνία. Αυτό συμβαίνει όταν η αλληλεπίδραση μας με τρίτους αποκαλύπτει στάσεις, αξίες και γνώμες οι οποίες είναι διαφορετικές από τις δικές μας. Τέτοιου είδους αλληλεπίδραση αποτελεί μία πιθανή πηγή εμφάνισης της γνωστικής ασυμφωνίας. Ένα άτομο πολύ σπάνια καταφέρνει να ελέγξει το περιβάλλον του ή ακόμα πολύ σπάνια είναι ικανό να προβλέψει τις αντιδράσεις των ατόμων που το περιβάλλουν ώστε να είναι σε θέση να προστατέψει τον εαυτό του από στάσεις οι οποίες δεν είναι συμβατές με το δικό του αξιολογικό σύστημα. Δεν υπάρχει πουθενά κάποια εγγύηση ότι οι προσπάθειες για μείωση της διαφωνίας θα στεφθούν με επιτυχία. Σύμφωνα με το Festinger «υπάρχει μεγάλη πιθανότητα ότι η ανάληψη μιας δράσης από κάποιον αντί να οδηγήσει στη μείωση της διαφωνίας να προκαλέσει την αύξηση της» (Festinger, 1957: 133-134).

Η κοινωνική ομάδα αποτελεί μία μεγάλη πηγή εισαγωγής γνωστικής διαφωνίας στο γνωστικό σύστημα ενός ατόμου, παράλληλα όμως αποτελεί και μία από τις βοηθητικές πηγές ελαχιστοποίησης της διαφωνίας η οποία εμφανίζεται στη συνείδηση ενός ατόμου (Festinger, 1957). Οι τεχνικές αποφυγής, τα εξηγητικά σχήματα και η κοινωνική υποστήριξη αποτελούν κλειδιά για τη μείωση ή την επίλυση της διαφωνίας. Η θεωρία της γνωστικής διαφωνίας δεν μένει ωστόσο μόνο στην υπόθεση ότι ο άνθρωπος είναι ένα λογικό ον. Υποθέτει ότι ο άνθρωπος αποτελεί ένα «εκλογικευτικό» ον, το οποίο προσπαθεί να φανεί λογικό τόσο απέναντι στους άλλους, όσο και στον ίδιο του τον εαυτό. Τα εξηγητικά σχήματα συχνά επιδεικνύουν αυτή την εκλογικευτική στάση, όταν οι στάσεις κάποιου τροποποιούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να συνυπάρχουν η μία με την άλλη. Η αποφυγή πηγών διαφωνίας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την αποκλειστικότητα της ομάδας ή μέσω της αποφυγής ατόμων ή ομάδων οι απόψεις των οποίων διαφέρουν. Όσο πιο μικρή είναι η έκθεση σε ασύμφωνες πληροφορίες, τόσο λιγότεροι βαθμοί διαφωνίας θα υπάρχουν, άρα και η διαφωνία που θα προκύπτει θα είναι μικρότερη. Η κοινωνική ομάδα αποτελεί τον άξονα σε τέτοιου είδους

εκφάνσεις διαφωνίας, επειδή παρέχει ένα σύνολο εξηγητικών σχημάτων και ομαδική υποστήριξη στα άτομα, για τα οποία χρησιμεύουν ως ασπίδα προστασίας από τη γνωστική διαφωνία (Festinger, 1957, 1964, 1974).

Η ύπαρξη διαφορετικών γνώμων ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας προκαλεί γνωστική διαφωνία. Ο συνολικός βαθμός διαφωνίας, ο οποίος εισάγεται στη συνείδηση ενός ατόμου μέσω της γνώσης ότι κάποιος διατηρεί κάποια αντίθετη άποψη θα εξαρτηθεί από το πόσες απόψεις είναι σύμφωνες με τα γνωστικά στοιχεία τα οποία ανταποκρίνονται στην υπό συζήτηση γνώμη. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των σύμφωνων γνωστικών σχέσεων που αφορούν τη συγκεκριμένη άποψη, τόσο μικρότερο θα είναι το μέγεθος της διαφωνίας (Festinger, 1957:178-179· Jones & Mills, 1999).

Επίσης, όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ατόμων τα οποία συμφωνούν με μία δεδομένη γνώμη την οποία κάποιο άλλο άτομο διατηρεί, τόσο μικρότερος θα είναι και ο βαθμός της γνωστικής διαφωνίας που εισάγεται με την έκφραση διαφωνίας ενός τρίτου ατόμου. Όταν πολλά άτομα συμφωνούν με μία γνώμη υπάρχουν περισσότερα γνωστικά στοιχεία τα οποία είναι σύμφωνα με τη γνώση η οποία ανταποκρίνεται στη συγκεκριμένη γνώμη. Αν λοιπόν κάποιο άτομο μέλος μιας παρόμοιας ομάδας δε συμφωνήσει με τη γνώμη κάποιου τρίτου, στην περίπτωση που υπάρχουν άλλα άτομα τα οποία στηρίζουν τη δική του άποψη, ο βαθμός διαφωνίας που θα προκύψει θα είναι ελάχιστος (Festinger, 1957: 179, 1974).

Σημαντικό ρόλο παίζει επίσης και η σημαντικότητα των γνωστικών στοιχείων η οποία επηρεάζει αρκετά το μέγεθος της γνωστικής διαφωνίας, καθώς επίσης και ποιες μεταβλητές επηρεάζουν τη σημασία ενός γνωστικού στοιχείου. Όσο πιο υψηλό status έχει το άτομο ή η ομάδα που εκφράζει μια άποψη, τόσο σημαντικά θα είναι και τα γνωστικά στοιχεία τα οποία ανταποκρίνονται στη γνώση σχετικά με τις γνώμες που απορρέουν από αυτούς και τόσο μεγαλύτερη θα είναι η εγειρόμενη διαφωνία από την έκφραση κάποιας αντίθετης άποψης. Η συμπάθεια επίσης που αποπνέει το άτομο το οποίο εκφράζει την αντίθετη άποψη, επηρεάζει σημαντικά τη σημασία των γνωστικών στοιχείων. Μπορεί κανείς να υποθέσει εύκολα από τα παραπάνω ότι η διαφωνία ανάμεσα στην προσωπική γνώμη κάποιου και η γνώση κάποιας αντίθετης άποψης η οποία εκφράζεται από κάποιον άλλο, είναι μεγαλύτερη όταν το άλλο άτομο θεωρείται σημαντικό (Cooper, 2007).

Το ζήτημα που επιδιώκεται να εξεταστεί στην παρούσα εργασία αφορά την επίδραση των σημαντικών άλλων (significant others) του περίγυρου του Έλληνα εκπαιδευτικού στη διαμόρφωση της αυτό-εικόνας του και στον επαγγελματισμό του γενικότερα. Δεδομένης της σημασίας του/της συζύγου στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της εξέλιξης του κάθε ατόμου, επιλέχθηκε η παρουσίαση της άποψης του/της για το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ως πιθανό παράγοντα γνωστικής διαφωνίας.

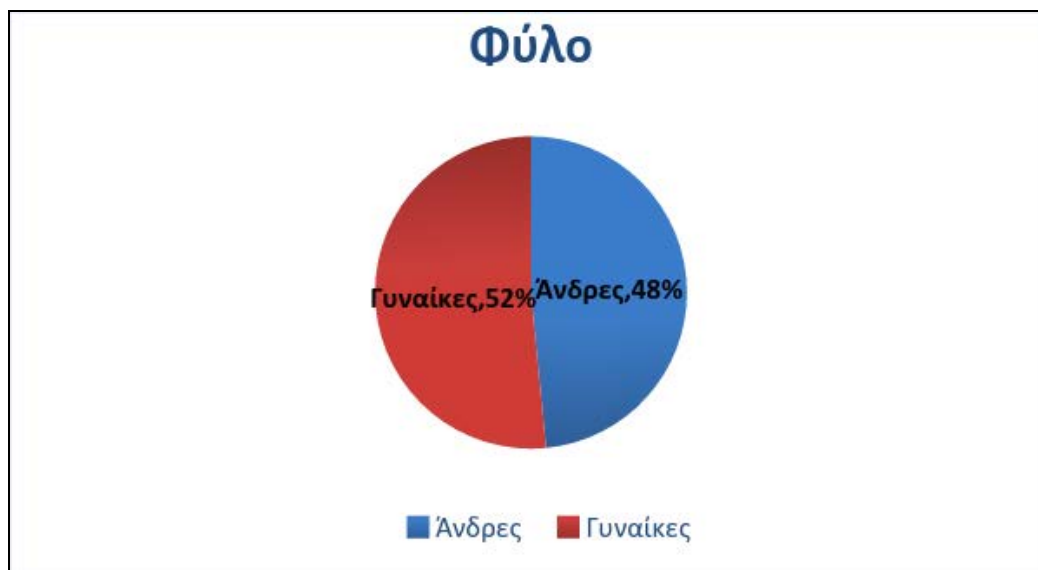

3. Στόχος και μεθοδολογία έρευνας

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό την διερεύνηση του βαθμού της γνωστικής διαφωνίας του εκπαιδευτικού στην Ελλάδα. Τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία τέθηκαν αφορούν:

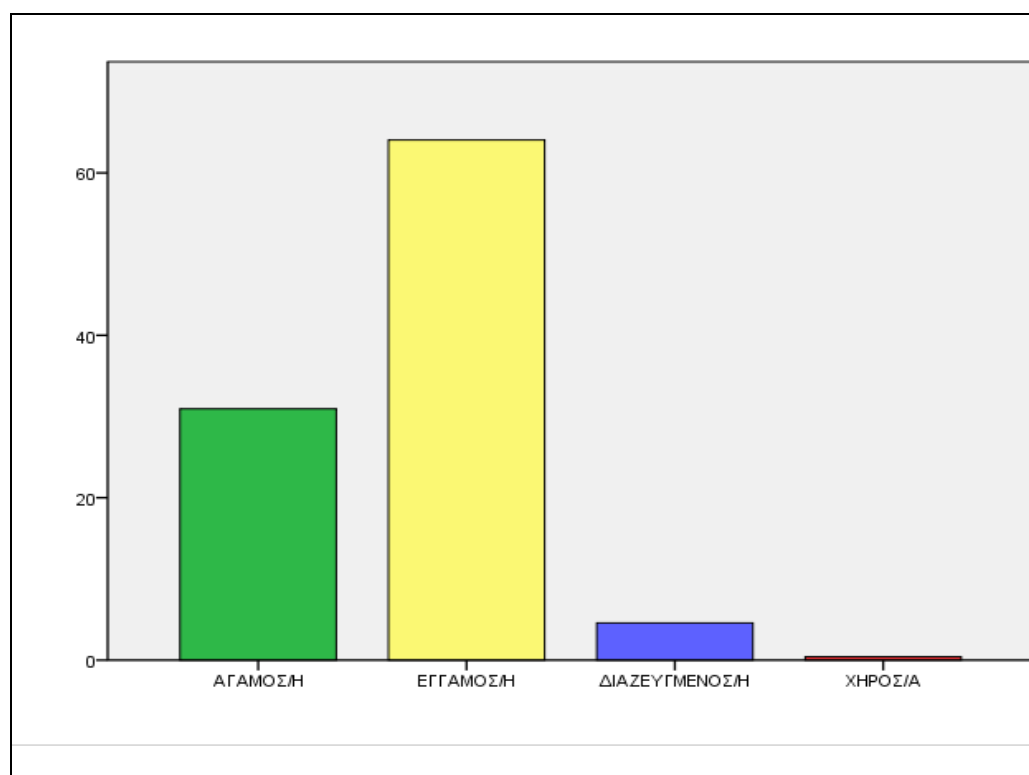
- Το βαθμό επίδρασης της άποψης του/της συζύγου για το επάγγελμα του εκπαιδευτικού στη διαμόρφωση του επαγγελματικού εαυτού (professional self) του εκπαιδευτικού.
- Τα προβλήματα που ανακύπτουν (αν ανακύπτουν) από την απουσία του εκπαιδευτικού λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων και αναγκών επιμόρφωσης και την επίδραση αυτού του κλίματος στην αυτό-εικόνα του.

Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί μέρος μιας μεταδιδακτορικής έρευνας που εκπονήθηκε στο τμήμα Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ και αφορούσε την κοινωνικοποίηση των εκπαιδευτικών στο επάγγελμα τους. Η έρευνα αυτή κινήθηκε σε δύο άξονες: καταρχάς αποτυπώθηκε το μέγεθος της κεντρικότητας του εκπαιδευτικού ρόλου για τη συγκρότηση του εαυτού και σε δεύτερη φάση διερευνήθηκε η επίδραση απόψεων σημαντικών άλλων στη γνώμη των εκπαιδευτικών για το επάγγελμα τους. Επικουρικά, αναλύθηκαν και οι επιδράσεις του φύλου και της οικογενειακής κατάστασης των εκπαιδευτικών στο επάγγελμα τους. Πιο συγκεκριμένα το φθινόπωρο του 2015 ρωτήθηκαν με ερωτηματολόγιο 720 Έλληνες εκπαιδευτικοί διαφόρων ειδικοτήτων. Για τη διερεύνηση του ερευνητικού προβλήματος θεωρήθηκε ως καταλληλότερη μέθοδος η επισκόπηση (survey) που παρά τους περιορισμούς της, θεωρείται πλεονεκτικότερη άλλων ερευνητικών εργαλείων προκειμένου να συμμετάσχει στην έρευνα ένας μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών και των δυο βαθμίδων από όλη την Ελλάδα (Καψάλης, 1996). Η κατασκευή του ερωτηματολογίου στηρίχθηκε σε παρόμοιες διεθνείς έρευνες που είχαν ως αντικείμενο σχετικά θέματα από την επίδραση των απόψεων σημαντικών προσώπων στην ακαδημαϊκή εντιμότητα πανεπιστημιακών δασκάλων και επιστημόνων στις Ηνωμένες Πολιτείες και στη δημιουργία έμφυλων ταυτοτήτων (Wade & Gelso, 1998· Haas & Park, 2010). Συνολικά στάλθηκαν περίπου 2000 ερωτηματολόγια και απάντησε το 36,3% που αποτελεί και το τελικό δείγμα. Το ποσοστό αυτό μπορεί να θεωρηθεί, σύμφωνα με τα διεθνή δεδομένα, αρκετά ικανοποιητικό για έρευνες με ερωτηματολόγια (Παπαναούμ, 2003). Το γεγονός αυτό το ενισχύουν οι ιδιόρρυθμες ελληνικές συνθήκες, δηλαδή το γεγονός ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί διακατέχονται από ένα αίσθημα δυσπιστίας για κάθε είδους έρευνα (Ξωχέλλης, 2015). Για τον έλεγχο της αξιοπιστίας των ερωτήσεων χρησιμοποιήθηκε ο μη παραμετρικός έλεγχος χ^2 (Ζαχαροπούλου, 2010). Η κατανομή του φύλου των εκπαιδευτικών δίνεται στο παρακάτω γράφημα που ακολουθεί (Σχήμα 1):

Σχήμα 1. Το φύλο των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα

Σημαντικός παράγοντας της ανάλυσης μας αποτέλεσε και η οικογενειακή κατάσταση των εκπαιδευτικών του δείγματος, η οποία παρουσιάζεται στο ακόλουθο γράφημα (Σχήμα 2):

Σχήμα 2. Η οικογενειακή κατάσταση των εκπαιδευτικών

Η εγκυρότητα των ερωτήσεων διαπιστώθηκε από το τεστ χ^2 καλής προσαρμογής (goodness of fit test). Οι ερωτήσεις χωρίστηκαν σε δύο ομάδες: στις πρώτες που αφορούσαν την

κεντρικότητα του εκπαιδευτικού ρόλου και στις άλλες που αφορούσαν τις απόψεις σημαντικών άλλων (της/του συζύγου του/της) για το επάγγελμα γενικά και για την απουσία του/της σε σεμινάριο σχετικό με το επάγγελμα του/της. Παρατηρούμε ότι και στις δύο ομάδες τα τεστ καλής προσαρμογής είναι στατιστικά σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα δίδεται ο Πίνακας 1 που ακολουθεί:

Πίνακας 1. Τεστ καλής προσαρμογής

	Η σημαντικότερη ικανοποίηση έρχεται από τη δουλειά μου	Ασκό και άλλες δραστηριότητες σημαντικότερες από τη δουλειά μου	Στάση του/της συζύγου από την απουσία λόγω σεμιναρίου	Στάση συζύγου στο επάγγελμα γενικά
Chi - Square	281,908	189,863	117,673	515,856
df	4	4	2	2
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,000

4. Παρουσίαση των αποτελεσμάτων

Στην αρχή θα γίνει η παρουσίαση των περιγραφικών αποτελεσμάτων και στη συνέχεια θα γίνουν οι απαραίτητες συσχετίσεις με τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Όσον αφορά την πρώτη μεταβλητή που σχετίζεται με την ικανοποίηση που απολαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί από την εργασία τους παρατηρούμε ότι το 33,6% είναι ουδέτερο ενώ ένα αξιόλογο ποσοστό της τάξης του 34,2% διαφωνεί ή διαφωνεί πλήρως. Επίσης ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 32,2% συμφωνεί ή συμφωνεί πλήρως με την άποψη αυτή. Παρόμοια αποτελέσματα παρατηρούνται και στην άλλη μεταβλητή που αφορά τις σημαντικές δραστηριότητες. Το 35,9% είναι πάλι ουδέτερο ενώ ένα σημαντικό ποσοστό 27,1% διαφωνεί ή διαφωνεί πλήρως με την άποψη ότι η μεγαλύτερη ικανοποίηση των ερωτώμενων προέρχεται από την εργασία τους. Επίσης ένα ποσοστό εκπαιδευτικών της τάξης του 36,8% συμφωνεί ή συμφωνεί πλήρως με την άποψη ότι ασκεί άλλες δραστηριότητες πιο σημαντικές από το επάγγελμα τους.

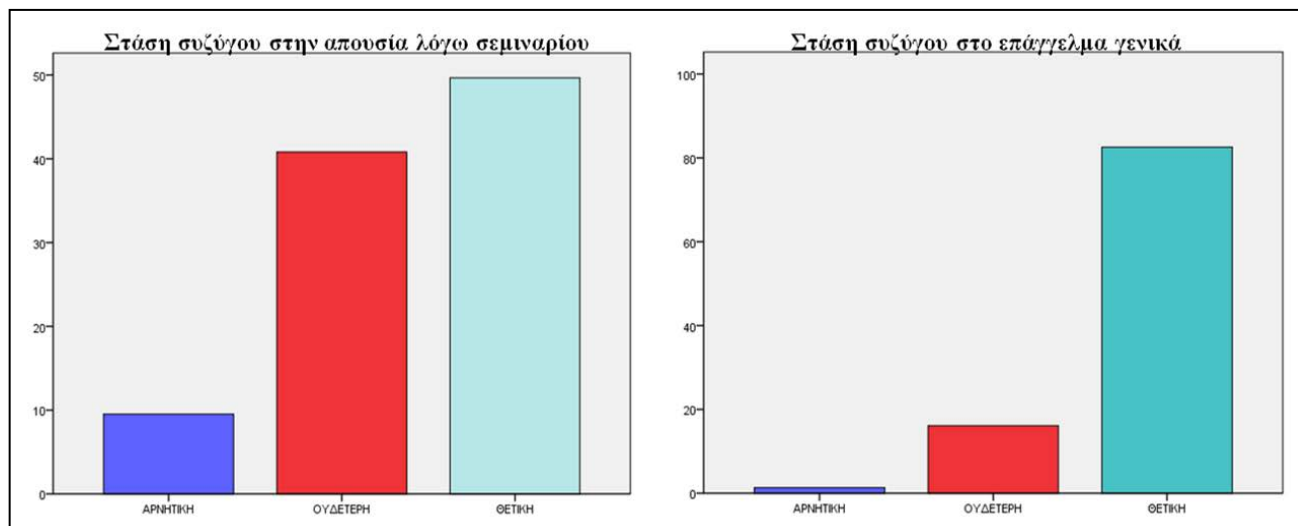
Πίνακας 2. Οι μεταβλητές του δείκτη κεντρικότητας του εκπαιδευτικού ρόλου

Η μεγαλύτερη ικανοποίηση προέρχεται από τη δουλειά μου			
	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Πραγματικό Ποσοστό (%)
Διαφωνώ Πλήρως	30	4,2	4,3
Διαφωνώ	209	29,0	29,9
Είμαι Ουδέτερος	235	32,6	33,6
Συμφωνώ	190	26,4	27,2
Συμφωνώ Πλήρως	35	4,9	5,0
Σύνολο	699	97,1	100,0
Δεν απαντώ	21	2,9	
Σύνολο	720	100,0	

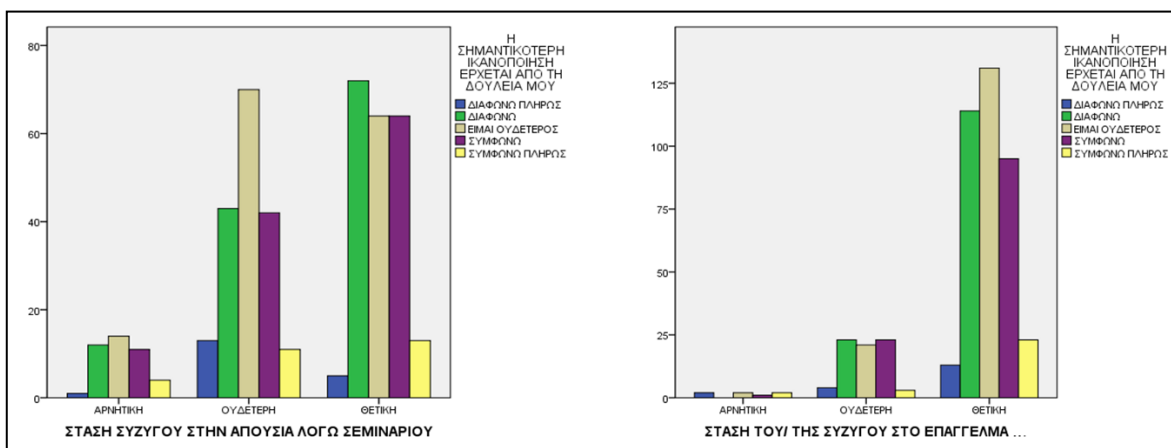
Ασκώ και άλλες δραστηριότητες σημαντικότερες από τη δουλειά μου			
	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Πραγματικό Ποσοστό (%)
Συμφωνώ Πλήρως	72	10,0	10,3
Συμφωνώ	185	25,7	26,5
Είμαι Ουδέτερος	251	34,9	35,9
Διαφωνώ	138	19,2	19,7
Διαφωνώ Πλήρως	53	7,4	7,6
Σύνολο	699	97,1	100,0
Δεν απαντώ	21	2,9	
Σύνολο	720	100,0	

Στη συνέχεια παρουσιάζονται σε αντιπαράθεση οι μεταβλητές του άλλου δείκτη στάσης των σημαντικών άλλων και συγκεκριμένα του/της συζύγου στο επάγγελμα γενικά και στην απουσία του/της εκπαιδευτικού σε σεμινάριο λόγω του επαγγέλματος του. Παρατηρούμε ότι οι στάσεις των συζύγων διαφοροποιούνται σε γενικό και σε ειδικό επίπεδο. Δηλαδή ενώ κατά γενική ομολογία οι στάσεις τους όσον αφορά το επάγγελμα είναι θετικές σε ποσοστό 82%, παρατηρείται ένα ποσοστό 40,8% που είναι ουδέτερο, με άλλα λόγια, δεν έχει θετική στάση για την απουσία του εκπαιδευτικού λόγω κάποιου σεμιναρίου σχετικού με το επάγγελμα του. Δεν πρέπει επίσης να παραληφθεί επίσης η αναφορά του γεγονότος ότι 9,5% έχουν αρνητική στάση. Η διαφοροποίηση αυτή φαίνεται παραστατικά στα παρακάτω γραφήματα (Σχήμα 3).

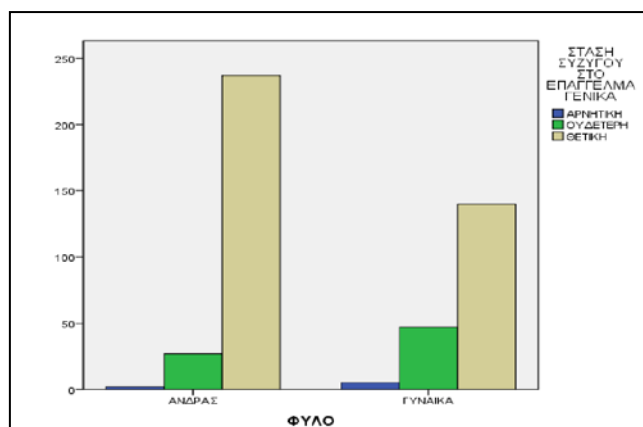
Σχήμα 3. Οι μεταβλητές του δείκτη στάσης σημαντικών άλλων

Για την εύρεση σημαντικών σχέσεων χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 . Οι συσχετίσεις των παραπάνω μεταβλητών έδειξαν ενδιαφέρουσες σχέσεις. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις μεταβλητές που σχετίζονται με την ικανοποίηση που αντλούν οι εκπαιδευτικοί από την εργασία τους και τη στάση των συζύγων στο επάγγελμα γενικά, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 31,1% των ερωτηθέντων που συμφωνούσαν με την άποψη ότι το επάγγελμά τους αποτελεί τον παράγοντα της σημαντικότερης ικανοποίησής τους είχαν συζύγους με ουδέτερη στάση ως προς το επάγγελμά τους ενώ ένα σημαντικό ποσοστό συζύγων 30,3% που είχαν θετική στάση σε σχέση με το επάγγελμά των συζύγων τους, είχαν απέναντί τους εκπαιδευτικούς που δεν θεωρούσαν το επάγγελμά τους ως τον παράγοντα της σημαντικότερης ικανοποίησής τους ($\chi^2=23.876$, $df=2$, $p=0,001 < \alpha$). Το ίδιο παρατηρήθηκε και στην άλλη ερώτηση που αφορούσε την άσκηση και άλλων πιο σημαντικών δραστηριοτήτων από το επάγγελμα. Ένα υψηλό ποσοστό της τάξης του 35,6% των εκπαιδευτικών των οποίων οι σύζυγοι κρατούσαν ουδέτερη στάση διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν πλήρως με την άποψη αυτή, γεγονός που καταδεικνύει την ύπαρξη γνωστικής ασυμφωνίας εντός της οικογένειάς τους. Μια ακόμη στατιστικά σημαντική συσχέτιση παρατηρήθηκε και ανάμεσα στη σημασία που αποδίδουν οι εκπαιδευτικοί στο επάγγελμά τους και στη στάση των συζύγων τους λόγω απουσίας τους εξαιτίας κάποιας επιμόρφωσης ή σεμιναρίου. Στην περίπτωση αυτή ένα ποσοστό 39,1% των εκπαιδευτικών που ήταν ουδέτεροι είχαν απέναντί τους συζύγους που ήταν και αυτοί ουδέτεροι στην απουσία λόγω επιμόρφωσης ή σεμιναρίου ($\chi^2=32.879$, $df=2$, $p=0,002 < \alpha$). Τα δύο γραφήματα παρακάτω παρουσιάζουν παραστατικά όλα τα αποτελέσματα (Σχήμα 4):

Σχήμα 4. Σχέση ικανοποίησης από το επάγγελμα και στάσης συζύγου

Στη συνέχεια θα παρουσιαστεί η επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών στους παραπάνω δείκτες. Καταρχάς εξετάστηκε η επίδραση του φύλου στη σημασία που αποδίδουν οι εκπαιδευτικοί στην εργασία τους. Το ενδιαφέρον αποτέλεσμα της συσχέτισης είναι ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί σε ποσοστό 35% θεωρούν την εργασία τους ως τον παράγοντα που τους αποφέρει τη σημαντικότερη ικανοποίηση σε σύγκριση με το αντίστοιχο 29% των ανδρών ($\chi^2=234.879$, $df=2$, $p=0,001<a$). Το προηγούμενο εύρημα καταδεικνύεται και από την επόμενη συσχέτιση ανάμεσα στο φύλο και στην ερώτηση της ύπαρξης σημαντικότερων δραστηριοτήτων από την εργασία: το 31% των γυναικών διαφωνούν με την άποψη αυτή σε σύγκριση με το 23% των ανδρών ($\chi^2=23.769$, $df=2$, $p=0,002<a$). Επίσης, όσον αφορά τη στάση του/της συζύγου στο επάγγελμα γενικά οι άνδρες εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι οι σύζυγοι τους έχουν θετική γνώμη σε ποσοστό 89,1% σε αντιπαράθεση με τις γυναίκες οι οποίες θεωρούν ότι οι σύζυγοι τους σε ποσοστό 72,9% έχουν θετική γνώμη ενώ ένα σημαντικό ποσοστό 24,5% έχει ουδέτερη στάση ($\chi^2=20.765$, $df=2$, $p=0,002<a$). Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα (Σχήμα 5):

Σχήμα 5. Συσχέτιση φύλου και στάσης συζύγου στο επάγγελμα

Ένα επίσης ενδιαφέρον εύρημα προέκυψε από τη συσχέτιση της οικογενειακής κατάστασης με την άποψη για την άσκηση σημαντικότερων δραστηριοτήτων από την εργασία τους. Οι διαζευγμένοι σε ποσοστό 57% συμφωνούν σε σύγκριση με το αντίστοιχο 33% των έγγαμων εκπαιδευτικών γεγονός που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Συζήτηση

Η παραπάνω έρευνα είχε ως στόχο την παρουσίαση της θεωρίας της γνωστικής ασυμφωνίας και την εφαρμογή της στους Έλληνες εκπαιδευτικούς. Ερωτήθηκαν 720 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από όλη την Ελλάδα. Στα κύρια συμπεράσματα της εργασίας αυτής συγκαταλέγεται το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών αντιμετωπίζει γνωστική διαφωνία εντός της οικογένειάς του. Η στατιστική ανάλυση δεν έδειξε ακραίες απόψεις βέβαια· διαπιστώθηκε όμως μία τάση για τους/τις συζύγους των εκπαιδευτικών οι οποίοι θεωρούν το επάγγελμα τους πηγή σημαντικής ικανοποίησης να κρατούν μία σχετικά ουδέτερη στάση για το επάγγελμα του/της συντρόφου τους. Δευτερεύον αλλά επίσης σημαντικό συμπέρασμα της εργασίας αποτελεί το γεγονός ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι οι σύζυγοι τους έχουν θετική γνώμη για το επάγγελμα τους σε μικρότερο βαθμό από ό, τι οι άνδρες συνάδελφοι τους γεγονός που χρήζει βέβαια περαιτέρω διερεύνησης.

Βασικός άξονας της θεωρίας της γνωστικής διαφωνίας αποτελεί η άποψη ότι όσο σημαντικότερος είναι ο άλλος, τόσο σημαντικότερη επίδραση έχει η άποψη του στη διαμόρφωση της αυτό-εικόνας του υποκειμένου, γεγονός που διαφαίνεται στην παρούσα έρευνα. Η ύπαρξη και μόνο διαφορετικών γνώμων για ένα τόσο σημαντικό ζήτημα όπως το επάγγελμα αποτελεί ικανή συνθήκη ύπαρξης γνωστικής διαφωνίας, μιας κατάστασης που αντικειμενικά μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη στην επαγγελματική ανάπτυξη και στην αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού έργου, δεδομένου ότι η αντιπαράθεση μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην αυτοεκτίμηση. Πρέπει να σημειωθεί επίσης και η διαφοροποίηση ανάμεσα στα φύλα, η οποία ενδεχομένως δείχνει την διαφορετική αντίληψη του εκπαιδευτικού ρόλου εκ μέρους των γυναικών και των ανδρών.

Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξαν και διεθνείς έρευνες που ανέλυσαν την ύπαρξη ή όχι γνωστικής διαφωνίας μέσα στην τάξη ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και στους μαθητές τους. Στις συγκεκριμένες έρευνες όπως και στην παρούσα διαφάνηκε η τάση εκ μέρους του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος να κρατά μία μάλλον ουδέτερη στάση χωρίς να είναι ιδιαίτερα υποστηρικτικό σε ενέργειες που αφορούν την εργασία συνολικά αλλά και την μακροχρόνια επιμόρφωση με σκοπό τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πράξης (Tavris & Aronson, 2007· Metin, 2011).

Αντί επιλόγου, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η εκπαιδευτική διαδικασία γενικά και το επάγγελμα του εκπαιδευτικού συγκεκριμένα δεν αποτελούν δραστηριότητες ανεξάρτητες από την υπόλοιπη κοινωνική και προσωπική ζωή του ατόμου. Η υποστήριξη από το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον είναι *sine qua non* παράγοντες που ενδυναμώνουν τον εαυτό του

κάθε υποκειμένου και τον καταστούν ικανό να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του λειτουργήματος του και πολλές φορές η έλλειψη αυτής της υποστήριξης μπορεί να αποτελέσει βασική αιτία αναποτελεσματικότητας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Brehm, J., & Wicklund, R. (1976). *Perspectives on Cognitive Dissonance*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates & Publishers.
- Caena, F. (2016). *Literature review Quality in Teachers' continuing professional development*, European Commission Directorate-General for Education and Culture.
- Cooper, J. (2007). *Cognitive dissonance: Fifty years of a classic theory*, London: Sage publications.
- Etzioni, A. (Ed.). (1969). *The semi-profession and their organization*. New York: Free Press.
- Festinger, L. (1957). *A theory of Cognitive Dissonance*. California: Stanford University Press.
- Festinger, L. (1964). *Conflict, Decision, and Dissonance*. California: Stanford University Press.
- Festinger, L. (1974). *Cognitive Dissonance, Papers on Socialization and Attitudes*. Reading: W.H. Freeman & Company, LTD.
- Gawronski, B., & Strack, F. (Eds.). (2012). *Cognitive consistency: A fundamental principle in social cognition*. New York: Guilford Press.
- Haas, M., & Park, S. (2010). To Share or Not to Share? Reference Group Norms and Information Withholding Among Life Scientists, *Organization Science*, 21: 854-872.
- Jones, H., & Mills, J. (1999). *Cognitive dissonance, progress on a pivotal theory in social psychology*. Washington DC: American Psychological Association.
- Lieberman, A. (1988). *Building a Professional Culture in Schools*. New York: Teacher's College Press.
- Metin, S. (2011). The Advances in the History of Cognitive Dissonance Theory. *International Journal of Humanities and Social Science* 1 (6).
- Tavris, C., & Aronson, E. (2007). *Mistakes were made (but not by me): Why we justify foolish beliefs, bad decisions, and hurtful acts*. Orlando, FL: Harcourt.
- Thielens, W. (1957). Some Comparisons of Entrants to Medical and Law Schools. In Merton, R.K. et al, *The Student Physician*, Harvard University Press.
- Wade, J., & Gelso, C. (1998). Reference group identity dependence scales: A measure of male identity. Male reference group identity dependence. *The Counseling Psychologist*, 26, σελ. 384-411.
- Ζαχαροπούλου, Χ. (2010). *Στατιστική: Μέθοδοι - εφαρμογές: παλινδρόμηση, συσχέτιση*, Θεσσαλονίκη: Σοφία Α.Ε.
- Καψαλης, Α. (1996). *Παιδαγωγική Ψυχολογία*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

- Ξωχέλλης, Π. (2015). *Σχολική Παιδαγωγική*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Παπαναούμ, Ζ. (2003). *Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού: θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπαοικονόμου, Α., & Κυρίτσης, Δ. (2014). *Η αυτοαντίληψη των εφήβων και η διαμόρφωση της: φύλο, οικογένεια, σχολική επίδοση, αυτοαντίληψη*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτρος.
- Παπαοικονόμου, Α. (2011). *Ρόλος και εαυτός (self): Η κεντρικότητα του εκπαιδευτικού ρόλου για τη συγκρότηση του εαυτού*. Διδακτορική διατριβή (Αδημοσίευτη), Θεσσαλονίκη.
- Παπαοικονόμου, Α. (2015). *Μία κοινωνιολογική θεώρηση του ρόλου του εκπαιδευτικού στη διδακτική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.